

Зіновія КАРПЕНКО
**КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІ МОДЕЛІ ВЕРИФІКАЦІЇ
ЕФЕКТИВНОСТІ ПСИХОТЕРАПІЇ**

Ziniviiia KARPENKO
**CULTURAL-HISTORICAL MODELS OF VERIFICATION
THE EFFECTIVENESS OF PSYCHOTHERAPY**

DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2022.02.097>

УДК: 159.98

ВСТУП

На зламі другого і третього тисячоліть філософсько-гуманітарна рефлексія світових соціокультурних процесів привела до усвідомлення ідеологічної, етичної, естетичної та, зрештою, епістемологічної й методологічної вичерпаності епохи постмодерну і передчуття, а згодом і обережної концептуалізації, провідних тенденцій *метамодернізму*. На відміну від постмодернізму з його абсолютизацією ризомної релятивності мислення і множинної фрагментованості світобудови, зрівнювання «у правах» парціальних дискурсів і відмови від пошуку так званої об'єктивної істини, задовольняючись при цьому схопленням численних локальних сенсів суб'єктивної (нехай навіть і узгодженої з певним колом однодумців) істини та відкидаючи будь-які спроби вписати ці сенси (істини, значення, норми, цінності тощо) у системно обґрунтовані ієрархічні мисленнєві конструкції, метамодернізм ініціює компромісне рішення: поєднати між собою такі зневажені постмодернізмом модерністські «анахронізми», як, до прикладу, принципи класичної раціональності, соціальний оптимізм, каузальний (причинно-наслідковий) детермінізм, логоцентризм із постмодерністськими візіями пізнання сущого на засадах деконструкції, відмови від універсальних дискурсів на користь мінливих дискретних контекстів, принципового індетермінізму в презентованій картині світу тощо. Натомість метамодернізм, як наголошують автори й апологети нещодавно викристалізованої методологічної платформи (Р. ван Аккер, А.Т. Бек,

Т. Вермайлен, А. Гібонс, М.С. Гусельцева та ін.) постулює *принцип осциляції* – подібного до хитання маятника і вмотивованого науковою доцільністю періодичного звернення то до жорстко детермінованих ієрархічних пояснювальних конструктів модернізму, то до гнучких і плинних, контекстуально зумовлених візій постмодернізму. В результаті утримання в полі зору наукової рефлексії обох дослідницьких опцій реалізується принцип методологічної *тріангуляції* – взаємного доповнення есенціалістських і екзистенціалістських концепцій, експериментальної та герменевтичної стратегій, кількісних та якісних методів, причинно-наслідкових (лінійних) пояснень і релятивістської мережної логіки, культурно-історичної спадкоємності колективної свідомості з вільним ціннісним самовизначенням окремих осіб і спільнот.

Новопостала епоха метамодернізму маркується такими психологічними рисами і феноменами, як віртуальність, інтерактивність, дигітальність, пріоритет цінностей самовираження, повсякденності, зростання довіри, щирості, солідарності [8; 10], що повномасштабно позначається на пріоритетних запитах та особливостях психотерапії наших сучасників, а також на критеріях і показниках ефективності застосування психотерапевтичних методів різної модальності.

Метою цієї статті є порівняльний культурно-історичний аналіз найприкметніших тенденцій у застосуванні методів дослідження ефективності психотерапії у ситуації змішання епох модерну і постмодерну й обґрунтування холістичної тріангуляційної моделі перевірки дієвості психотерапевтичних впливів з позицій метамодернізму.

1. СПАДЩИНА МОДЕРНУ І КРИЗА ДОКАЗОВОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ: КЛАСИЧНИЙ КАНОН ВЕРИФІКАЦІЇ

Будучи практичною екстраполяцією психології, психотерапія запозичила провідний тренд її методологічної орієнтації на природничі науки, в тому числі й медицину, які використовують номотетичний підхід, експериментально-діагностичний метод і кількісні вимірювання впливу незалежних змінних (певних психотерапевтичних інтервенцій) на залежну (стан здоров'я, рівень суб'єктивного благополуччя особистості тощо) в строго контрольованих умовах.

Основною методологічною стратегією дослідження ефективності психотерапії, починаючи з 80-х років минулого сторіччя, є *мета-аналіз*, або статистичне об'єднання даних декількох досліджень. Результати цих мета-аналізів акумулює бібліотека Кохранівського співтовариства (CochraneLibrary) і Центр оглядів і розповсюдження Йоркського університету (The NHS Centre for Reviews and Dissemination, University of York). У ролі наукового стандарту оцінки ефективності психотерапії згідно з принципами доказової медицини використовуються рандомізовані контрольовані випробування (randomized controlled trial), які покликані вирішити проблему перенесення результатів, отриманих на обмеженій вибірці випадково підібраних випробуваних, на широкий загал і запобігти помилці, пов'язаної з неминучою суб'єктивністю оцінки результатів терапії.

Розглядаючи дослідження результатів та ефективності психотерапії, Clara Hill і Michael Lambert виокремили сім параметрів (і тенденцій), за якими відбувався їх розвиток: від оцінки одним психотерапевтом до різних джерел оцінки; від оцінки окремих аспектів чи динаміки одного фактора до оцінки різноманітних аспектів, або до багатофакторної оцінки результатів з точки зору їхнього практичного значення, а не підтвердження теорії; від використання окремих нестандартизованих методик до задіяння набору стандартизованих методів оцінки; від одноразових зрізів до перевірки стійкості віддаленого ефекту; від окремих досліджень до масштабних метааналізів; від оцінки ефективності психотерапії в цілому до оцінки ефективності психотерапії окремих психічних розладів конкретними психотерапевтичними методами; від вільного перебігу психотерапевтичного процесу до ви-

роблення чітких протоколів терапії, що базуються на застосуванні певних технік і процедур (див. [33]).

Попри величезну роботу з верифікації психотерапевтичних методів науковці зазначають, що на даний час в 47,9% випадків ефективність психотерапевтичних втручань продовжує залишатися недоведеною; у 27,1% оглядах метааналізів з Кокрейнівської бібліотеки відзначається низький рівень доведеної ефективності психотерапії; у 20,8% – середній рівень і лише 4,2% – високий (В. Менделевич, 2019).

На сьогодні найбільш вивченими видами психотерапії є *когнітивно-поведінкова терапія* (КПТ) й методи терапії таких патологічних феноменів: депресії, тривоги, посттравматичного стресового розладу. З'ясувалося, що КПТ була ефективною у 82,8% випадків, унаслідок чого віднесена до «золотого стандарту психотерапії». Сімейна терапія показала достовірну ефективність у двох із шести оглядів, а групова – у двох із трьох. Ефективність психодинамічної терапії та гіпнотерапії в жодному огляді не було доведено. При цьому переважна більшість психотерапевтичних методик не піддавалася коректній науковій експертизі, відтак дані про їхню ефективність відсутні.

Публікації останнього періоду містять вказівки на високий рівень доказовості схематерапії при лікуванні депресивних розладів, діалектичної поведінкової терапії, яка використовується з метою запобігання суїцидальної поведінки. Водночас отримано суперечливі результати щодо ефективності гештальттерапії, транзактного аналізу, екзистенціальної терапії, нейролінгвістичного програмування, mindfulness, саморегуляції та деяких інших методів психотерапії [6; 24; 43].

На основі огляду великого масиву даних з порушеної проблематики впливає висновок про можливі альтернативні виходи зі скрутного становища з використанням *доказових методів* у психотерапії: або психотерапія спробує подолати негативне ставлення до доказового підходу і відмовиться від конфронтації між різними школами, що підриває довіру до неї, або визнає, що психотерапевтичну діяльність неможливо оцінити за допомогою методів наукової статистики і буде існувати осторонь від доказової парадигми.

На нашу думку, настільки гостро сформульована альтернатива стосується не лише суспільної довіри до психотерапії та її визнання як наукової практики чи різновиду паранауки.

Насправді йдеться про той чи той *тип раціональності*, що визначає критерії валідності методів оцінки ефективності психотерапії, а вони різняться у трьох найбільш обґрунтованих типах раціональності – класичному, некласичному і постнекласичному, за В'ячеславом Стьюпіним [18], оскільки репрезентують різні методологічні оптики та різний філософсько-психологічний ландшафт методологування (див. Марина Гусельцева [9], Анатолій В. Фурман [20]).

Так, класична раціональність (класична наука) керується уявленням про дистанційованість суб'єкта пізнання від об'єкта, який ніби збоку пізнає світ, і умовою об'єктивно істинного знання вважає елімінацію з пояснення й опису всього, що відноситься до суб'єкта і засобів його діяльності. Саме такий формат дослідження ефективності психотерапії домінує в нинішніх та більш ранніх студіях. Якраз орієнтація на класичні природничі науки зумовила створення, широке розповсюдження і виняткове застосування в ролі засобів оцінки результативності психотерапії відповідних психометричних інструментів – психодіагностичних методик (тестів), які володіють належними характеристиками валідності, надійності, вірогідності та стандартизованості. Відтак не дивно, що саме когнітивно-поведінкова терапія виявилася найбільш релевантним видом психотерапії у рамках класичної раціональності.

Аналіз літературних джерел з даної теми підводить до висновку про штучне обмеження поля дослідження ефективності психотерапії методологічними настановами класичної науки, що охоплювала історичний діапазон XVII – початку XX століття, поступово втрачаючи першість з появою квантово-релятивістської фізики, досягнень у галузях біологічних та інформаційних технологій. І хоча ідеали, принципи і норми класичної науки з технологічним прогресом людства розмиваються, вони, тим не менш, у багатьох випадках необхідні й доцільні, проте не єдино можливі. Це актуалізує пошуки інших методів оцінки ефективності психотерапії, релевантних історично пізнішим типам раціональності [5].

2. КРИЗА МОДЕРНУ І ГЕРМЕНЕВТИЧНІ КРИТЕРІЇ ОБҐРУНТУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПСИХОТЕРАПІЇ: НЕКЛАСИЧНИЙ КАНОН

Некласичній раціональності притаманна ідея залежності об'єкта пізнання від застосу-

ваних дослідницьких засобів та операцій, що потребує врахування їх супутнього впливу на цей об'єкт; при цьому до гіпотетичного центрального впливу незалежної змінної на залежну приєднуються додаткові й побічні змінні. Виникає проблема факторизації комплексу змінних, що визначають сукупний ефект експериментального (тут – психотерапевтичного) впливу.

Саме тому ціле гроно терапій психодинамічного спектру, започаткованих психоаналізом Sigmund'a (Зигмунда) Freud'a [29], вкрай важко піддається класичній експериментально-діагностичній верифікації із застосуванням кількісних, математико-статистичних методів. Такі психоаналітичні процедури, техніки і феномени, як ідентифікація вогнища патологічного збудження, класифікація, інтерпретація, аналіз перенесення і контрперенесення, інсайт, аналіз сновидінь і метод вільних асоціацій, опрацювання опору шляхом усвідомлення механізмів психологічного захисту та ін. використовують, по суті, *психологічну герменевтику*, яка не потребує математичного кодування і формалізації ефектів психодинамічної терапії (тут – психоаналізу), позаяк у фокусі такої герменевтики перебувають процеси розуміння й інтерпретації складних психічних феноменів, які розглядаються в цілісному охопленні реальних смисложитєвих констеляцій і в культурно-історичному векторі їх становлення і розвитку.

Основи психологічної герменевтики, як відомо, заклали Friedrich Schleiermacher [47] і Вільгельм Дільтей [11]. Перший обґрунтував «принцип кругового руху» процесу розуміння: ціле розуміється, виходячи з його частин, а частини – тільки у співвіднесенні з цілим. Другий вважав, що розуміння, яке має справу з доцільно організованими синкретами інтелекту, афекту й вольового імпульсу, розрізняється за своїм предметом: 1) розуміння як теоретичний метод оцінюється за критерієм «істина – хибність»; 2) розуміння проявів «живого досвіду» – своєрідних значущих переживань, утілених у продуктах творчості, різноманітних поведінкових реакціях невербального характеру, що підлягає оцінюванню за критерієм автентичності; 3) розуміння дій, що потребує реконструкції цілей, на досягнення яких вони спрямовані, оцінюється за критерієм їх успішності чи неуспішності.

Звідси випливає, що оцінювання ефективності психотерапії за некласичним каноном повинно спиратися на уявлення про психічні

феномени індивіда як взаємопов'язані фрагменти тексту його життя. Розуміючи, ми, за словами В. Дільтея, зі знаків, чуттєво даних іззовні, пізнаємо певний внутрішній зміст [11, с. 35]. Йому вторить Paul Ricoeur, зазначаючи, що герменевтикою слід називати всяку дисципліну, яка бере початок в інтерпретації, при цьому інтерпретації надається її справжній зміст: виявлення прихованого смислу в смислі очевидному [44]. Відтак критерієм оцінювання ефектів терапій психодинамічного спектру має стати адекватність розуміння глибинних інтенцій пацієнта в його архетипному зумовленні й унікальному життєвому контексті. Таким чином зазнає інверсії ставлення до суб'єктивності дослідника (він же психотерапевт, котрий як член своєї професійної спільноти, володіє певним експертним знанням і компетентностями), яка з небажаного артефакту експериментального спілкування (чим вона вважалася в класичному модерністському каноні) перетворюється в перевагу неklasичної, герменевтичної стратегії, коли за допомогою майстерного володіння психотерапевтом релевантним психотехнічним інструментарієм пацієнт приходять до усвідомлення латентної символіки психосоматичних симптомів, поведінкових синдромів і повторюваних сценаріїв життєвих подій.

Отже, ті види психотерапії, які зародилися в першій половині ХХ століття як протипага радикальному бігевіоризму – різноманітні психоаналітичні теорії та методики, а також їх новітні неофройдистські відгалуження, не можуть перевірятися на ефективність кількісними методами класичної науки, оскільки вони виникли і розвинулися в лоні докорінно іншої – неklasичної – науки в історичну добу кризи модерністських уявлень про світ, образ людини в ньому та про методи його пізнання. Відтак на зміну і донині чинній доказовій психотерапії, яка послуговується *R-методологією* (від позначення найбільш поширеного методу кількісної обробки емпіричних даних – коефіцієнта кореляції), прийшла *Q-методологія* (від слова quality – якість), яка піддає науковій рефлексії результати одиничних випадків психотерапії з боку супервізора чи відповідного експертного співтовариства.

Зауважмо, що обидві психотерапевтичні парадигми – бігевіоральна і психодинамічна – виникли практично одночасно, однак у негласному змаганні в «науковості» перемогла перша як така, що найбільше відповідала суворим сцієнтистським критеріям. Всілякі

спроби застосувати однотипні методи оцінки ефективності психотерапії до її неklasичних варіантів приречені на невдачу.

3. ЕКЗИСТЕНЦІЙНО-ФЕНОМЕНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ В ЕПОХУ РАНЬОГО ПОСТМОДЕРНУ: ПОСТНЕКЛАСИЧНИЙ КАНОН ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПСИХОТЕРАПІЇ

Кінець ХХ століття ознаменувався виходом на арену *епістемології й методології постнеklasичної науки*, яка вказує на залежність результату пізнання об'єкта не лише від впровадженого експериментального впливу (тут – терапевтичного втручання), що було категоричною умовою досліджень класичного зразка, і допускає не тільки таке доповнення до дизайну класичних експериментів, як урахування варіативних умов і засобів реалізації експериментального впливу з огляду на множинність психотехнік того самого функціонального призначення. Постнеklasична логіка, крім вищезазначеного, вказує на зумовленість залежної змінної (психотерапевтичного ефекту) ціннісно-цільовими структурами дослідницької діяльності, передбачаючи експлікацію не лише умов порушення «ідеального» експерименту з боку технічних пристроїв та умов обстеження, а й з боку суб'єктивних уподобань, ціннісних пріоритетів, естетичних смаків, ідеологічних настановлень самого дослідника, наукової парадигми, яку він поділяє, тощо [13, с. 476].

Саме в цей історичний період здобула неабияку популярність *гуманістична* в особі Carl'a Rogers'a [45], Abraham'a Maslow'a [38] та ін. й *екзистенційна* (Viktor Frankl [27], Ірвін Ялом [21], Rollo May [39] та ін.) *психотерапії*. Заслуга першої полягає в проголошенні природної мотиваційної тенденції людини до самоактуалізації та обґрунтуванні умов забезпечення цього процесу (безумовне й безоцінне прийняття іншої людини, емпатія та конгруентність), які уможливають особистісне зростання, скажімо, сходження «вгору» щаблями «піраміди Маслоу». Друга – екзистенційна – психотерапія зосередилася на питанні знаходження людиною сенсу свого життя у спосіб автентичного переживання його присутності в творчій праці, міжособистісних стосунках і любові, мужнього прийняття випробувань долі і пов'язаного з ними страждання (до прикладу, V. Frankl).

У статті Рафала Абрамцьова [1] аргументується засаднича теза екзистенційно-фе-

номенологічної концепції Jean Paul Sartre [46] про первинну нерозчленовану єдність людини та її свідомості і світу, до якої вона, як суб'єкт, залучена завдяки притаманній їй інтенційності – спрямованості на зовнішні предмети. Нереклексивна свідомість функціонує на спонтанному чуттєвому рівні пізнання і не скеровується свідомим себе самого чи самої Я. Цим самим нереклексивна (емоційна) свідомість людини репрезентує екзистенційний модус буття у світі як творчого переживання і нетривіального бачення об'єктів пізнання в щоразу нових зв'язках і відношеннях. При цьому емоція постає специфічним способом пізнання суб'єктом «об'єктивної» дійсності, що відрізняє її від деяких інших психічних процесів своєю непозиційністю, тобто стихійною безпосередністю й органічним зв'язком із оточенням.

Застосування феноменологічного методу в психотерапії, що базується на окресленому уявленні, дає змогу реалізувати *цілісний аксіологічний підхід* до вивчення терапевтичних ефектів, який ураховує актуальний життєвий контекст буття людини, її потреби, мотиви, інтереси, переконання і цінності. Вочевидь так трактований феномен нереклексивної (емоційної) свідомості Сартра протистоїть як редукаціонізму позитивістської (бігевіоральної) психології, так і психоаналізу Фрейда. Природно очікувати, що, як і у випадку психодинамічної терапії, ефекти екзистенційно-феноменологічної терапії потребують не кількісних, а якісних досліджень задля перевірки значущості і довготривалості змін Я-концепції, ціннісних пріоритетів, опірності кризовим переживанням тощо [34]. Тим паче, що «Мета якісного дослідження – розкрити структури того чи іншого переживання і смислу, який має для людини певний предмет, ситуація, подія чи якийсь аспект власної життєдіяльності» [35, с. 154].

Стейнар Квале розрізняє такі аспекти якісних досліджень: прагнення до багатства і холізму опису; опис особистістю різних аспектів свого життєвого світу і ставлення до них; виявлення смислів та їх інтерпретація (що і як?); аналіз контексту; отримання якісних знань, виражених буденною мовою; увага до мови як предмету і засобу аналізу; специфічність – отримання описів конкретних ситуацій, а не узагальненої думки, інтерес до одиничних випадків, індуктивний підхід до даних; гнучкість і відсутність жорсткої стандартизації; рефлексивність, відкритість дослідника новому

замість використання готових категорій та схем інтерпретації; фокусованість на певних темах (відсутність жорсткої структурованості та абсолютної недирективності); зміна особистості в ході дослідження, поява нових смислів шляхом збагачення досвіду (нове розуміння своєї ситуації); важливість міжособистісних стосунків; надання переваги польовій формі роботи [14].

Традиційно психотехнічне (якісне, гуманітарне) пізнання порівнюється із природничо-науковим. У першому різновиді пізнання філософія практики протистоїть гносеологізму; психотехнічне пошукування визнає цінності як такі, що іманентні процесу пізнання, а не зовнішні стосовно нього (як у випадку природничо-наукового підходу); адресатом першого виду пізнання є психолог-практик, а не академічний психолог чи фахівець іншої професії; його суб'єкт – зацікавлена, задіяна людина, а не нейтральний, відсторонений індивід; контакт із «досліджуваним» характеризується інтенсивністю, унікальністю, емоційністю, що об'єднує суб'єктів психотехнічної ситуації; натомість у дизайні дослідження, побудованого за зразком природничих наук, контакт дослідника з досліджуваним зведено до мінімуму, він стандартизований, емпірично нейтральний і відображає зв'язок суб'єкта та об'єкта; з погляду процесу і процедур пізнання перший із зазначених його видів оперує гнучкими, унікальними прийомами, які тонко реагують на ситуацію дослідження, тоді як другий використовує жорсткі, незмінні у його межах програми і процедури; характер отриманого знання за психотехнічного підходу (відповідно в гуманітарній парадигмі та в якісному дослідженні) є внутрішнім, особистісним, «про себе» чи «про тебе», а в орієнтованому на природничо-наукову парадигму здобутий результат – це знання у третій особі, про «нього», а знання обстежуваного про себе становить лиш фактичний матеріал; що стосується предмета й методу, то в першому випадку метод об'єднує учасників психотехнічної ситуації і сам перетворюється на предметом вивчення, а в другому метод виокремлює предмет із реальності та оприявнює його у вигляді об'єкта, спостережуваного ззовні.

На думку Martin'a Heidegger'a [32], феноменологічне дослідження людської екзистенції має бути засноване на констатації онтичної позиції суб'єкт-об'єктної нероздільності буття-у-світі, відтак потребує описового розуміння-всього підходу до тлумачення психічних явищ.

Феноменологічний аналіз є різновидом описових, якісних досліджень, що встановлює базові структури суб'єктивного досвіду, основоположні духовні інтенції та особистісні смисли, які спрямовують поведінку людини, а відтак мають справу з нереклексивною свідомістю, яку потрібно «підняти» на рівень рефлексивного усвідомлення. Загалом стандартна схема застосування феноменологічних процедур, за Amadeo Giorgi, зводиться до послідовності: редукція змісту до провідних смислів, їхня образна трансформація та інтуїтивне розуміння сутнісних значень [30].

Феноменологічний аналіз екзистенційних консультативних випадків, в узагальненні Оксани Паркулаб, відбувається за таким алгоритмом: ідентифікація, лінгвопсихологічне означення і психосемантична генералізація базових структур суб'єктивного досвіду клієнта у їх зіставленні з віковими нормативами особистісного розвитку та із соціокультурними особливостями – цінностями, традиціями, віруваннями, ідеологією тощо – дискурсивних практик, до яких він, клієнт, добровільно чи примусово залучений [17].

Справедливості ради слід зазначити, що представники екзистенційно-феноменологічного напрямку психотерапії намагалися впроваджувати і кількісні методи для підтвердження ефективності своєї роботи, однак широкого розповсюдження ця ініціатива К. Роджерса не набула.

4. ЛІНГВІСТИЧНИЙ ПОВОРОТ ПСИХОТЕРАПІЇ ЗРІЛОГО ПОСТМОДЕРНУ

Період пізньо-зрілого постмодерну ознаменувався виходом на передові позиції психолінгвістичних методів дослідження ефективності психотерапії. При цьому предметним центром таких досліджень стає дискурс, зокрема психотерапевтичний. Вперше поняття «дискурс» з'явилося у працях американського лінгвіста Zellig'a Harris'a, під яким автор розумів послідовність висловлювань (усних чи писемних) людини у певній ситуації [31]. Д и с к у р с (diskursus: від лат. viscere – блукати) – це здебільшого вербально артикульована форма об'єктивації ціннісно-сміслової свідомості, що регулюється домінантним у тій чи іншій культурній традиції типом раціонального осягнення дійсності. Дискурс є певним чином організованим і соціокультурно спричиненим способом вербальної артикуляції іманентно-суб'єктивного

змісту свідомості й екзистенційного змісту досвіду. Мішель Фуко вказує, що найзагальніше значення дискурсу – бути м о в о ю у процесі її застосування, чи то письмового, чи то усного [19]. Інакше кажучи, дискурс – це «мовлення, занурене в життя» (Н. Арутюнова). Він утворює зв'язний текст в сукупності з екстралінгвістичними – прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими – факторами.

James Kinneavy пропонує більш розлоге визначення, згідно з яким дискурс породжується особами, котрі діють у певний час і на певному місці; він має початок, середину, кінець і мету; це мовленнєвий процес, а не система; він установлює вербальний контакт, має ситуативний і культурний контексти [36].

Узагальнюючи численні дослідження дискурсу, Георгій Калмиков характеризує дискурс як «зовнішньо мовленнєвий етап професійної діяльності, пов'язаний з експлікацією внутрішніх (мовленнєво-мисленнєвих) інтенцій, становить єдність лінгвістичних та екстралінгвістичних планів зовнішнього етапу цієї діяльності, зумовлює її остаточний результат: мовленнєвий (вербалізований) продукт (мовленнєвий твір), що забезпечує доцільну мовленнєву взаємодію» [12, с. 93]. Додамо, що в даному контексті йдеться насамперед про психотерапевтичний і психоконсультаційний дискурси, які є «зовнішнім втіленням внутрішнього задуму стосовно того, як допомогти клієнтові в певній ситуації з урахуванням специфіки історії терапевтичного випадку [Там само, с. 95].

Дослідники вважають, що в різних видах дискурсу найважливішою атрибутивною ознакою є *інтенційне підґрунтя*, а отже, мовлення психотерапевта – це дискурсивна свідомісна практика, однією з характеристик якої є інтенційність, спричинена, по-перше, професійними настановленнями конкретного психотерапевтичного методу, по-друге, квітальним контекстом психотерапевтичної ситуації спілкування і, по-третє, комунікативно-цільовим сенсом надання допомоги. Скажімо, інтент-аналіз психотерапевтичного мовлення К. Роджерса дав змогу виявити 30 різноякісних інтенцій та об'єднати їх у три категорії – пізнавальну, діалогічну і допомагальну, кожна з них містить по три класи намірів: пізнавальні наміри пов'язані з відчуттями, сприйманнями і почуттями клієнта; операціональні забезпечують когнітивне розуміння ситуації клієнта; рефлексивні відображають

прагнення психотерапевта виразити думки, почуття тощо, зумовлені контекстом психологічного консультування і ситуацією клієнта. Діалогічна категорія охоплює два класи інтенцій – контактні і безконтактні. Так само їй допомагальна містить розвивальні інтенції, які сприяють розвитку, особистісному зростанню і самоактуалізації клієнта, і сутнісні, що стимулюють розкриття індивідуальності клієнта і прийняття ним своєї сутності. На сьогодні психологами складено різні словники інтенцій, що характеризують специфічні види дискурсів – професійних, політичних, медійних, повсякденного спілкування.

З мислєдїяльнїсних позицій інтен-аналїзу, який зараз активно розвивається, основу дискурсу становить не просто комплекс, а складна ієрархія мовленнєвих інтенцій суб'єктів, які взаємодїють у різних комунікативних ситуаціях, що дисонує зі зрівнювальною тенденцією у підходах до дискурсів, характерною для постмодернізму. Здебільшого стверджується, що інтен-аналїз є експертним, контекстним і комплексним методом вивчення мовлення. Для того, щоб експертна оцінка інтенцій була об'єктивною, застосовуються методи шкалювання, залучаються сторонні експерти. Контекстність тут означає, що в оцінці інтенційного змісту мовлення враховуються умови ситуації, параметри соціокультурного довкілля (ролі комунікантів, їх статус, міжособистісні стосунки, зворотні реакції слухача тощо). Комплексність указує на те, що інтен-аналїз реалїзується в декілька етапів – від розробки категорійного апарату дослідження до підрахунку частот прояву інтенційних категорій та іншої статистичної обробки. Крім того, комплексність методу передбачає врахування не тільки вербального складника мовлення, а й невербальних його компонентів.

Зведення дискурсивного аналізу до аналізу інтенцій суб'єктів психотерапії в оцінці її ефективності – явище доволі симптоматичне і вочевидь закономірне, що впливає з історії походження дискурс-аналїзу з теорії мовленнєвих актів, яка фундована Джоном Остіном в 1980 році. Мовленнєвий акт – це: а) цілеспрямована мовленнєва дія, яка здійснюється згідно з принципами і правилами мовленнєвої поведінки, прийнятими в даному суспільстві; б) мінімальна одиниця нормативної соціомовленнєвої поведінки, що розглядається у рамках прагматичної ситуації. Основними параметрами мовленнєвого акту є суб'єкт, мета,

спосіб, інструмент, засіб, результат, умови, успішність. Залежно від обставин чи від конкретних умов, у яких здійснюється мовленнєвий акт, він може або досягти поставленої мети, або не досягти її. Щоб бути успішним, він має бути доречним, інакше його чекає невдача. Відтак аналогія з ефективністю вербальної психотерапії у ситуації успішного мовленнєвого акту більш ніж очевидна.

Важливою є також теза про те, що основними рисами мовленнєвого акту є інтенційність, цілеспрямованість і конвенційність. Мовленнєві акти завжди співвіднесені з особами мовця, слухача і комунікативною ситуацією. Окрім того, традиційно до структури вказаного акту відносять локацію, іллокуцію та перлокуцію. Локуція – побудова фонетично і граматично правильного висловлювання певної мови з окремим змістом і референцією (семантична частина). Іллокуція – втілення у висловлюванні певної комунікативної інтенції, комунікативної мети, що надає висловлюванню чіткої спрямованості (початковий елемент прагматичної частини). Перлокуція – наслідки впливу іллокутивного акту на конкретного адресата чи аудиторію (завершальний елемент прагматичної частини висловлювання). При цьому у структурі мовленнєвого акту Дж. Остін головну роль відводить іллокутивному акту й так званій іллокутивній функції (силі), що наближає суто лінгвістичні студії до психології та психотерапії.

Оригінальною, на наш погляд, є класифікація іллокутивних актів Джоном Сьорлем (1980). Це – репрезентативи, або асертиви, які зобов'язують мовця нести відповідальність за істинність висловлювання; директиви, які змушують адресата щось робити (прохання, дозволи, накази); комісиви, які вимагають виконання певних дій у майбутньому або дотримання конкретної лінії поведінки (обіцянки, погрози, пропозиції тощо); експресиви, які виражають психічний стан мовця, характеризують ступінь його відвертості (подяки, вибачення, привітання); декларативи, які встановлюють відповідність між пропозиційним змістом висловлювання та реальністю (заповіти, оголошення війни, призначення на посаду та ін.).

Натхненні ідеями прагмалінгвістики із засадничими конструктами теорії мовленнєвих актів, дискурсивні аналітики, вивчаючи ефекти психотерапевтичної роботи, радикалізували феномен мовного конструювання психічної реальності. В результаті дискурс-аналїз пе-

ретворився на своєрідну епістемологічну перспективу, яка у базових допущеннях та настановленнях значно відрізняється від звичних для психології інтерпретаційних можливостей. Так, звична для психології інтерпретативна практика представлена герменевтикою і трансцендентальною антропологією, що засновані на ідеї неповторної суб'єктивності і презумпції існування кінцевого сенсу, породжуваного людиною-творцем як Автором свого життєвого шляху. Лінгвістичний (дискурсивний) поворот у психотерапії відкидає традиційні для герменевтики філософські засади і змальовує особистість як ієрархію дискурсів, як своєрідну «лінзу», що заломлює, вбирає і підсумовує різноманітні соціокультурні конотації; при цьому особа ніколи не веде індивідуальну гру, радше, вона є сценою, на якій свою гру розігрують соціальні дискурси. Тому немає підстав помислити особистість як стабільну, цілісну, завершену без її рольового (рівневого) долучення до актуального дискурсу, всередині якого вона перебуває.

Застосування дискурс-аналізу як інструменту оцінки ефективності психотерапії означає оприявлення її ефектів у вигляді дискурсивних впливів психотерапевта на клієнта. «Дискурсивний вплив передбачає таку цілеспрямовану мовленнєву активність психолога, яка має на меті зміну поведінки, когнітивної й емоційно-вольової сфер іншої людини (клієнта)» [12, с. 107]. А оскільки інтенція є центральним моментом того, що спрямовує дискурси, то саме вона чинить дискурсивний вплив на свідомісні канали психічного оздоровлення особи.

Відтак висновуємо, що заявлений вище екзистенційно-феноменологічний аналіз як пріоритетний інструментарій верифікації психотерапевтичних методів у період раннього постмодернізму змінюється дискурсивним аналізом під час лінгвістичного повороту в психотерапії пізньо зрілого постмодерну, серцевиною якого є аналіз інтенцій-намірів. Фактично це означає зміну риторичних фігур – форм пред'явлення і концептуалізації тих самих ефектів психотерапії. Невипадково відправним пунктом класифікації дискурсивних впливів (дискурсів, дискурсивних дій, усвідомлюваних інтенцій) стали психотехніки, що застосовуються у різних видах психотерапії.

Зокрема, Г. Калмиков систематизував психотехніки 26 напрямів психотерапії, серед яких когнітивно-поведінкова терапія [2; 3; 4; 23; 42], раціонально-емоційна терапія [16; 25], логотерапія [27] та ін., що дозволило йому

виокремити 66 видів дискурсів психотерапевта, які конкретизувалися за їхнім впливом на емоції та почуття, свідомість і поведінку клієнта. До прикладу, дискурс-запитання спрямовуються на те, щоб спонукати клієнтів розповісти про свою проблему, зібрати істотну інформацію, допомогти людям висловити свої почуття і зрозуміти витоки їхнього негативного досвіду: «Чи не могли б ви більше розповісти про це?», «Як це впливає на ваші стосунки з іншими?», «Про що ви думали, вчиняючи це?», «Як це почалося і що відбувалося під час суперечки?»; дискурс-конфронтація у формі протиставлення: «З одного боку, ви стверджуєте..., з другого – ви спростовуєте...» і т. ін.

Отже, екстраполяція лінгвістичних методів на оцінку результатів психотерапії під кутом зору доцільності застосування психотерапевтом певних дискурсивних дій переводить інтенційне ядро останніх у різновид вербальних психотехнічних прийомів зміни станів свідомості і стилю поведінки клієнтів. При цьому втрачається номінація психотерапевтом глибинного смислу та його довербального інтуїтивного переживання, що в ідеалі мав би резонувати зі смисловим переживанням клієнта. Очевидно, що має рацію Ольга Кочубейник, яка стверджує, що «основна функція дискурсу – задавання норми й міри допустимого (або неприпустимого) відхилення від неї, конструювання інституційно легітимованих способів регуляції поведінки особистості (та спільноти)» [15, с. 82]. Відтак «закономірним для розгортання будь-якого дискурсу є прагнення встановити асиметрію. Сталість дискурсу, яка є виявом його розгорненості («панування») кореспондує з його недіалогічністю, «нечутливістю» до нових компонентів, протидією з інорідним. Панування проступає саме у тому, що дискурс спроможний забезпечити «створену із середини» тільки одну можливу інтерпретацію, тільки одну – бажану – репрезентацію картини світу. Сталий дискурс, іншими словами, є тоталітарним комунікативним простором, що безапеляційним чином декларує норму» [Там само, с. 93]. Відтак і психотерапевтичний дискурс, розглянутий із постмодерністських, соціально-конструкціоністських позицій, учиняє «гріх модернізму», який виражається в абсолютизації власних епістемологічних засад, методологічному монізмі, що гальмує дослідження ефективності психотерапії, тримаючи її у полоні застарілих постулатів, несуголосних новопосталій епосі метамодерну.

5. МЕТАМОДЕРН І ПЕРФОРМАТИВНИЙ ПОВОРОТ У ПСИХОТЕРАПІЇ. ПРОБЛЕМА КРИТЕРІЇВ ТА МЕТОДІВ ВЕРИФІКАЦІЇ ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНИХ ВПЛИВІВ

Початок третього тисячоліття ознаменувався диференціацією і фактичним розпадом дискурсивної парадигми у психотерапевтичних дослідженнях. На зміну редукованому в дискурсивні дії (впливи) аналізу інтенцій приходить *нарративний аналіз*, що осмислюється як триангуляційний результат (взаємне доповнення) протиставлених суб'єктивно-феноменологічної та соціально-дискурсивної перспектив [40; 50]. Перша з них означає опору на довербальне і дорефлексивне джерело інтенцій (смишлів); друга – переведення відрефлексованих у досвіді переживання особистісних смишлів у поле конвенційних соціокультурних значень (дискурсу). Отже, нарративний підхід здатен запропонувати таку методологію досліджень, яка враховує поєднання індивідуального і соціального в людині. Внаслідок залежності від культури і мови нарративи є носіями норм, смишлів і цінностей певної культури. Водночас вони вказують на унікальний досвід, який активізує культурні очікування слухачів. Через це нарратив можна розглядати як культурну практику, яка веде до зміни культурних норм, оновлення еталонів життєдіяльності.

Аналіз публікацій, дотичних до окресленої проблеми, дає підстави висновувати про те, що:

1) нарративна психологія є компромісним способом почути «голос самості» (індивідуальної особистості як еґо-ідентичності) в багатоголосі ціннісних значень полікультурного дискурсу (соціального контексту);

2) інтерпретаційно-пояснювальні схеми нарративної психології звільняють особистість (у єдності її різнопорядкових суб'єктних прагнень і здатностей) з-під влади панівного дискурсу, делегуючи їй відповідальність за моральне самовизначення у хронотопі цілісного життєздійснення;

3) нарратив як основний концепт однойменної психології є розповідною, мовленнєвою формою презентації особистого досвіду в його темпоральній тяглоті (минуле – теперішнє – майбутнє), який формується і проявляється у специфічному культурно-символічному доквіллі;

4) нарративна форма автобіографічної самопрезентації – це водночас спосіб циклічно

повторюваного тематичного осюжетнення, ціннісного утвердження себе як автентичної особистості та доцільного конструювання своєї життєвої траєкторії у просторі гіпотетичних можливостей і реальних шансів;

5) найпоширенішою ціннісною дилемою, оприявленою в нарративі, є опозиція прагнення до прийняття і любові, афіліативна мотивація поведінки, з одного боку, і намагання контролювати хід подій через нарощування власної компетентності, що репрезентує прагнення до влади і самоствердження в референтному колі осіб, – з другого боку;

6) нарратив конструюється суб'єктом як автором власного життя й інсайдером у царині унікального життєвого досвіду та репрезентанта особистісно значущих прагнень і цілей; водночас нарратив як породження конкретної особи має і конкретного адресата, це – сповідь перед лицем значущого Іншого (Слухача). І тільки завдяки цьому капітальному факту автор нарративу «збирає себе» із фрагментів життєвих вражень, критичної оцінки колишніх учинків, рефлексії над пережитими подіями заради реалізації свого права на гідний (особистісно бажаний і нормативно прийнятний) проєкт власного життя;

7) діалогічна інтенція нарративу потребує спершу достовірного опису суб'єктивної реальності Автора у спосіб феноменологічного вчування – занурення у світ інтимних переживань і метафоричних кодів несвідомого, згодом – дискурсивного впорядкування через поміщення опису в контекст реальних міжособистісних стосунків (інтерпретація – це з'ясування особистісного сенсу ключових моментів автобіографії для самого себе), нарешті – тлумачення (для Іншого, себто Слухача) власної версії прожитого і пережитого, що забезпечується феноменологічним відцентруванням – розотожненням з «опрацьованою» (відрефлексованою) Самістю з метою конструювання більш адекватних альтернативних історій для видозміненого контексту (життєвих обставин) й узгодженою з ним Я-концепцією [35].

Нарратив як мовленнєва форма вираження творчого синтезу просторово-часової організації людського досвіду в його ментально-аксіологічних й утилітарно-прагматичних координатах наближає нас до ідеї *перформансу* – провідного концепту метамодерну. Адже заперечуючи метафору «світ як текст», яка постала на початку ХХІ століття, нове гуманітарне бачення вдається до метафори світу як до множинного перформативного акту (від лат.

performo – дію) [22; 49]. Метамодерністська психологія задає перформативний поворот у психології, закликаючи до заміни споглядання дією, тобто до переходу від сприймання «людини як тексту» до сприймання «людини як перформансу». Сучасна людина прагне до перформансів, які дають їй змогу вийти за межі повсякденного сприймання і пережити «досвід лімінальності», необхідний для внутрішньої трансформації. Будучи цілковито втягнутою у світову Інтернет-мережу, вона одночасно перебуває у двох вимірах – реальному й матеріальному, з одного боку, на віртуальному й знаково-цифровому – з другого. Збереження балансу між цими двома вимірами життєвого світу сучасної людини допоможе їй уникнути двох крайнощів: інтернет- і гаджет-залежності або сайберфобії – страху перед інтернетом, технофобії [48].

Психотерапія новопосталої культурної епохи покликана враховувати п'ять основних ознак особистості метамодерну, виділених Hanzi Freinacht [28]: 1) толерантність і відкритість до сприйняття різних поглядів та ідей на базі здатності до метапізнання («мислення про мислення»), яка гарантує об'єктивність оцінки спостережуваних фактів; 2) раціональна віра у прогрес із розумінням того, що будь-який розвиток має плюси і мінуси; 3) визнання плюралізму суджень з приводу оцінки певної проблеми, яку можна розв'язати на засадах рівності шляхом використання більш високої етики; 4) схильність до відродження трансцендентних та архетипних наративів шляхом звільнення від безумовної влади як розумного, так і абсурдного; 5) здатність до синтезу очевидних протилежностей, що дозволяє побачити нові можливості розв'язання конфліктів.

Метамодерністська психотерапія являє собою генерування, пошук і застосування нових методів позбавлення людини від різних емоційних та особистісних проблем, а також лікувального впливу на психіку. Завданнями такого стилю психотерапії повинні стати: а) генерування нових – деідеологізованих і неіронічних – ідей; б) гармонізація особистої міфології через сприймання свого життя не таким, яким воно є, а таким, яким воно повинно бути; в) формування ставлення до трансперсонального як до творчого дослідження; г) допомога у визначенні образу Я шляхом прийняття своїх ідей і почуттів як «рідних» для себе і «чужих» для інших; д) розв'язання міжособистісних конфліктів шляхом знаходження вільного простору для ухвалення

рішень; е) розвиток здатності до радикальної переоцінки структури традиційних, усталених поглядів, які заважають прогресивним змінам; є) розвиток здатності до метапізнання з метою попередження негативного впливу неконтрольованих реакцій неприйняття окремих ідей або людей на об'єктивну оцінку і зміст мовлення; ж) розвиток свідомої здатності особистості одночасно сприймати протилежні ідеї, зберігаючи при цьому активність і внутрішньопсихічну гармонію у спілкуванні, діяльності, вчинках.

Основним методичним інструментом метамодерністської психотерапії є перформанс психотерапевтичних впливів в естетичному контексті з використанням прийому «подвійного кадрування», за Raoul'em Eshelman'ом [26]. Суть цього прийому полягає в першочерговому експресивному наочно-чуттєвому представленні проблеми, що дозволяє сприйняти її цілісно, а відтак переглянути своє ставлення до неї; наступною дією є аналітичне пояснення і слухне узагальнення, що дозволяють перейти до її практичного розв'язання.

Метамодерністська психотерапія закликає відмовитися від розкриття клієнту «сакрального» психологічного знання (експертного судження) і перейти до проєктування індивідуальних чи групових психотерапевтичних інтелектуальних «хітів», які застрягають у свідомості людини і цим самим змінюють її. Створення таких «хітів» повинно відбуватися у спосіб занурення особи в обставини, які виходять за рамки «звичайного» і «звичного» з використанням вище згаданого прийому «подвійного кадрування». Створення таких «хітів» потребує яскравої уяви, за допомогою якої світ сприймається нелінійно, цілісно, що уможливорює творче розв'язання щонайскладніших проблем [7].

Постає запитання: «Який із теперішніх напрямів психотерапії найбільш повно репрезентує ідеї філософії метамодернізму?». Очевидно, що наративна психотерапія лиш частково реалізує ці ідеї, позаяк потребує остаточного оформлення життєвого досвіду клієнта в його темпорально-ціннісному вимірі в наратив, себто в персональний міф, або в історію про себе, яка оповідається психотерапевту. Під час цієї розповіді із поля зору клієнта часто вислизують невідрефлексовані ним переживання, які є посланцями не-свідомого. Відомо, що такі дорефлексивні смислові переживання легше і природніше виражаються засобами тілесної експресії (в

особливостях ходи, пози, постави, жестикуляції, міміки тощо), образотворчого мистецтва, музики та ін. У цьому контексті слід звернути увагу на *арт-терапію*, різновиди якої вражають. Це і зображувальна, піскова, глиняна, казкова, маскова, музична, фотографічна, драматична терапії, колажування, використання метафоричних асоціативних карт, мандалотерапія та ін.

Арт-терапія – буквально: лікування мистецтвом – використовує різні види творчої діяльності людини у ролі лікувального чинника. Зазвичай основне завдання арт-терапії вбачають у тому, щоб використати образи й символи несвідомого як певні метафори, які вказують на заховану в них проблему, з тим, щоб піддати цей творчий продукт усебічному аналізу, опрацювати пов'язані з ним емоції та переживання і, нарешті, звільнитися від деструктивного життєвого досвіду. Marian Liebmann артикулює деякі радикальні ідеї, які підтримують і конкретизують метамодерністські настановлення. Зокрема, арт-терапія дає змогу клієнту: розвивати в собі спонтанність з одночасним виробленням когнітивних навичок (уваги, пам'яті, мислення, уяви); розглянути свій життєвий досвід з незвичного ракурсу; навчитися спілкуватися на екзотичному рівні, використовуючи образотворчі, рухові, звукові засоби; самовиражатися, доставляючи задоволення собі та іншим; розвивати цінні соціальні навички, передусім у груповій роботі; освоїти нові ролі та виявляти латентні якості особистості, а також спостерігати, як зміни власної поведінки впливають на навколишніх; підвищувати самооцінку, що веде до зміцнення особистої ідентичності; розвивати навички ухвалення рішень; розслабитися, висловити негативні думки і почуття; реалізувати свою здатність до творчості різними засобами [37].

Тенденція розвитку сучасної арт-терапії полягає в тому, що з допоміжного, сервільного виду психотерапії, який послуговується концептуальною базою авторитетних психотерапевтичних напрямів – когнітивно-бігевіо-рального, психодинамічного, екзистенційно-феноменологічного, а також системного (рамки даної статті не дозволяють докладніше зупинитися на цьому підході) – сучасна арт-терапія претендує на власне концептуальне обґрунтування своїх методів і на особливий спосіб верифікації їх ефективності.

Показовою в цьому сенсі є підхід Shaun'a McNiff'a, який ратує за розширення можливостей психологічних досліджень за допо-

могою мистецтва» [41]. Автор переконаний, що потрібно реабілітувати інтуїтивно-феноменологічні методи пізнання, притаманні художньо-естетичному освоєнню дійсності, шляхом запровадження так званого *художнього експерименту*, позаяк традиційна бігевіо-ральна модель експерименту не придатна для перевірки ефективності арт-терапії, тому що не враховує специфіки художньої творчості, в якій незалежна змінна має комплексний образно-символічний характер, а відтак не піддається точному вимірюванню. S. McNiff стверджує, що аналітичні дослідження мають лінійний, сингулярний характер і виключають зі свого поля зору все те, що не вкладається в наперед задані межі наукового розуміння та не відповідає встановленим науковим правилам. Творча ж уява у багатьох відношеннях протилежна логічному аналізу, хоча вона й не виключає логіку і розум як підґрунтя рефлексії такритики. Уява як інтегративне джерело інтелекту виводить людей за рамки звичного конвенційного дискурсу, сприяє об'єднанню різних форм досвіду, часто зовсім протилежних ідей, в єдиний конгломерат. Це веде до справжньої душевної трансформації особистості. У процесі творчості вона переживає піднесення психічної енергії (натхнення), яка надає внутрішньопсихічним змінам динаміки і сили.

S. McNiff вважає, що в даний час креативна арт-терапія вступила в постасиміляційний період. Адаптуючись до основоположних тенденцій у розвитку психології, потрібно доводити правомірність художніх методів пізнання. Творчий процес, який використовує сукупний потенціал людського організму у вигляді різних сенсорно-перцептивних модальностей, мнемічних та імажинативних ресурсів, здатен «переплавити» їх у синкретичний гештальт, динамічний метафоричний образ, який містить як констеляцію амбівалентних мотиваційних тенденцій поведінки особистості, так і символічний код звільнення від внутрішніх конфліктів. Отож арт-терапія повертає нас до феноменології «живого світу» (Lebenswelt) Е. Гуссерля і до «породжувальної інтуїції» як джерела пізнання. А це означає, що дослідники ефективності арт-терапії не повинні орієнтуватися виключно на панівні психологічні теорії та методи вимірювань. Звичайно, засновані на мистецтві дослідження мають передбачати ретельну реєстрацію й оцінку спостережуваних феноменів та отримуваних результатів. Однак це повинно ро-

битися з особливими критеріями придатності, естетичної якості й ефективності психотерапевтичного впливу.

Про можливість і доцільність методологічної триангуляції у спосіб одночасного або послідовного використання кількісних методів, заснованих на класичному експерименті, та якісних (герменевтичних, психолінгвістичних) методів сьогодні наголошують західні дослідники. При цьому надзвичайно важливо перевести мову художньої творчості на мову психології. Для цього арт-терапевти повинні мати подвійну кваліфікацію – й у сфері психології, і в царині певного виду мистецтва. Процес творення художніх образів може супроводжуватися виразними тілесними рухами (наприклад, малюванням від плеча), що дає змогу за манерою виконання малюнку та його змістом розкрити глибинний символізм зображеного і цим самим наблизитися до цілісного розуміння інтенцій, мотивів, схильностей і поведінкових патернів особистості клієнта.

ВИСНОВКИ

У цій статті визначено основні *методологічні тренди* дослідження ефективності психотерапії під кутом зору культурно-історичних трансформацій наукової раціональності.

1. Встановлено, що природничо-наукова орієнтація в дослідженні результативності психотерапії веде до абсолютизації експериментально-діагностичних і математико-статистичних методів верифікації психотерапевтичних ефектів, що виключає з розгляду безліч парціальних незалежних змінних, які суттєво впливають на сукупний результат психотерапії, але не піддаються строгому контролю і врахуванню з боку дослідника. Відтак *класичний канон* досліджень ефективності психотерапії, будучи покликаний установити лінійні причинно-наслідкові залежності між методами психотерапії та змінами в поведінці й самопочутті клієнтів (пацієнтів), сформулював *модерністські засади доказової психотерапії*, яка базувалася на об'єднанні та експертизі численних експериментальних даних – *метааналізів*, які прогнозовано засвідчили ефективність окремих видів когнітивно-поведінкової терапії.

2. В період кризи модерну, пов'язаної з розчаруванням у спробі підпорядкувати психотерапевтичні дослідження логіці класичної раціональності, набули популярності герменевтичні критерії та процедури обґрунтування ефективності психотерапевтичних впливів.

Запроваджено неklasичний канон досліджень у царині психотерапії, що спирався на холістичне розуміння й телеологічну інтерпретацію прихованих мотивів поведінки людини. Розповсюдилися якісні дослідження клінічного (психотерапевтичного) матеріалу, які широко застосовувалися в цілому гроні терапій психодинамічного спектру, засвідчивши цим свою вузько експертну самодостатність і відмежувались від редукціоністських схем психотерапевтичних квазіекспериментів.

3. Епоха раннього постмодерну запропонувала *постнеklasичний канон* оцінки ефективності психотерапії, який враховував комплексний вплив різних психотерапевтичних чинників (специфічних психотехнік та умов, особистісних рис-якостей і цінностей психотерапевта) на свідомість і поведінку клієнта. В цей час широко застосовується *екзистенційно-феноменологічний аналіз* психотерапевтичних випадків (метод case study), який дозволяє ідентифікувати холістичні одиниці (сенси на рівні переживань, інтуїтивних інсайтів і рефлексивних висновків) суб'єктивного досвіду клієнтів і на цій багатій експериментальній базі зробити змістовні узагальнення щодо ефектів тих чи інших психотерапевтичних факторів.

4. Лінгвістичний поворот у психотерапії *зрілого постмодерну* базувався на ідеях соціального конструкціонізму, теорії мовленнєвих актів, психосемантичної та семіотичної функції мови як засобу конструювання самості, Я-концепції, Его-ідентичності. Цьому періоду притаманне запозичення психолінгвістичних методів, насамперед дискурсивного й інтенціонального аналізу, з метою оцінки ефективності психотерапії. Констатуємо фактичне ототожнення вищезазначених аналізів, підміну дискурсивних дій (впливів) психотерапевта його інтенціями, які класифікуються за функціонально-цільовим призначенням використовуваних психотехнік, число яких постійно зростає через усе ширше охоплення різних психотерапевтичних «територій».

5. Універсалізація і тотальне впровадження *психолінгвістичних методів* приводить до спроб знаходження компромісу між попереднім – екзистенційно-феноменологічним – і дискурсивним трендами в оцінці ефективності психотерапії, що виразилося в *нарративному аналізі* як різновиді методологічної т р і а н г у л я ц і ї, що підлягає принципу взаємного детермінізму. Нарративний аналіз залучає до розгляду не лише вербалізовані історії життя, а й дорефлексивні образно-метафоричні ре-

презентації темпорального (ціннісно-цільового) і топічного (діяльнісно-поведінкового) векторів людського життєздійснення. Найбільш сильне і виразне втілення цього хронотопу в його ментально-аксіологічних й утилітарно-прагматичних вимірах знаходить у так званому перформативному повороті у психології та психотерапії, який означає настання *ери метамодерну*.

6. Перформативний поворот у психотерапії означає заміну споглядання дією, в процесі якої людина переживає «досвід лімінальності», здобуваючи який, вона здійснює внутрішню трансформацію. Через «подвійне кадрування» естетично оформленого контексту – первинне наочно-чуттєве представлення проблеми і наступне аналітичне пояснення – клієнт приходить до розв'язання своїх психологічних проблем. Відтак *арт-терапія* – лікування мистецтвом – стає найбільш релевантним і найпридатнішим психотерапевтичним засобом в епоху метамодерну, який у своїх методологічних настановах балансує (принцип осциляції) між біосоціальним детермінізмом і свободою самовираження людини, ієрархічними пояснювальними конструктами і плинними образно-символічними інтуїціями «сутнісного ядра» особистості, між кількісними і якісними методами дослідження ефективності психотерапії тощо. Нова методологічна орієнтація вимагає поважного ставлення до методів художньо-естетичного освоєння дійсності, які у природно-спонтанний спосіб вивільняють енергію творчої трансформації особистості в обраному нею напрямку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абрамцов Р. Феномен нереклексивної (емоційної) свідомості Сартра. *Психологія особистості*. 2018. №1(9). С. 16-21.
2. Бек А.Т. Когнітивна терапія депресії: теоретична рефлексія та особисті роздуми. *Психологія і суспільство*. 2019. №1. С. 90-100. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2019.01.090>
3. Болтвівець С.І. Доктор Аарон Бек: Україна – це країна кохання моїх батьків. *Психологія і суспільство*. 2019. №3-4. С. 83-89. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2019.03.083>
4. Вестбрук Д., Кеннерлі Г., Кірк Дж. Вступ у когнітивно-поведінкову терапію. Львів: Свічадо, 2014. 420 с.
5. Глива Є. Вступ до психотерапії: навч. посіб. Острог-Київ: Вид-во «Острозька академія», вид-во «Кондор», 2004. 530 с.
6. Глива Є. Гіпнотерапевтична інтервенція у глибини людської психіки: джерело внутрішньої травми та її вплив на людину. *Психологія і суспільство*. 2018. №1-2. С. 131-142. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2018.01.131>
7. Гребенюк О.О. Основи метамодерністської психології. *Метамодерн: журнал про метамодернізм*. 2017. <http://metamodernizm.ru/metamodernism-psychology> (рос. мовою).
8. Гусельцева М.С. Мережний плюралізм у психології: перспективи поліметодології і трансдисциплінарності. *Психологія і суспільство*. 2020. №2. С. 52-69. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2020.02.052>
9. Гусельцева М.С. Методології оновлення психологічної науки. *Психологія і суспільство*. 2018. №1-2. С. 27-37. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2018.01.027>
10. Гусельцева М.С. Методологічна оптика як інструмент пізнання. *Психологія і суспільство*. 2017. №4. С. 39-55. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2017.04.039>
11. Дільтей В. Виникнення герменевтики. *Сучасна зарубіжна філософія. Течія і напрями*. Київ, 1996. С. 31-60.
12. Калмиков Г.В. Психологія формування професійно-мовленнєвої діяльності майбутніх психологів: монографія. Київ: Вид. Дім «Слово», 2019. 316 с.
13. Карпенко З. Аксіологічна психологія особистості: монографія. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2018. 720 с.
14. Квале С. Дослідницьке інтерв'ю. М.: Сенс, 2003. 301 с. (рос. мовою).
15. Кочубейник О.М. Дискурсивні процеси: як конструюється асиметричність соціальної реальності? *Психологічні науки: проблеми і здобутки*. 2015. Вип. 8. С. 82-97.
16. Морріс Б. Рационально-емоційна парадигма в організаціях. *Психологія і суспільство*. 2003. №2. С. 66-78.
17. Паркулаб О. Феноменологічний аналіз у віковому екзистенційному консультуванні та його аксіологічні акценти. *Психологія особистості*. 2012. №1(3). С. 129-137.
18. Стьопін В. Наукова раціональність у технологенній культурі: типи та історична еволюція. *Система сучасних методологій: хрестоматія у 4-х томах / упоряд., відп. ред., перекл. А.В. Фурман*. Тернопіль: ТНЕУ, 2015. Т.2. С. 5-10.
19. Фуко М. Археологія знання. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. 326 с.
20. Фурман А.В. Методологічна оптика як інструмент мислевчинення. *Психологія і суспільство*. 2022. №2. С. 6-48. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2022.02.006>
21. Ялом І. Ліки від кохання та інші оповіді психотерапевта. Київ: КСД, 2017. 416 с.
22. Abramson S. Ten Basic Principles of Metamodernism. *The blog*, 2015. http://www.huffingtonpost.com/seth-abramson/ten-key-principles-inmet_b_7143202.html
23. Beck A.T. Cognitive therapy and the emotional disorders. New York: International Universities Press, 1976.
24. Aleksandrowicz J., Sobański J. Skuteczność psychoterapii poznawczej i psychodynamicznej. Kraków: Komitet Redakcyjno-Wydawniczy Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego, 2004.
25. Ellis A. Reason and emotion in psychotherapy. New York, 1962.
26. Eshelman R. (Fall, Winter), Performatism, or the End of Postmodernism, *Anthropoetics: The electronic Journal of Generative Anthropology*, 2000-2001, 6 (2), 1-17. <http://xa.yimg.com/kq/groups/19978873/351370576/name/Performatism,+or+the+End+of+Postmodernism.pdf>
27. Frankl V.E. Psychotherapy and existentialism. Selected papers on logotherapy. New York: Simon ' Schuster, 1967.

28. Freinacht H. You're not metamodern before you understand this, Part 1: Game Change, 2015. *Metamoderna*. <https://metamoderna.org/youre-not-metamodern-before-you-understand-this-part-1-game-change/> (accessed: 27.03.2022)

29. Freud S. *A general introduction to psychoanalysis*. New York: Doubleday, 1915-1917/1943.

30. Giorgi A. *The descriptive phenomenological method in psychology: A modified Husserlian approach*. Pittsburgh: Duquesne University Press, 2009.

31. Harris Z. Discourse analysis. *Language*. 1952, 28 (1), 1-30.

32. Heidegger M. Being and Time. *New York: SUNY Press, 1996*.

33. Hill C.E., Lambert M.J. Methodological issues in studying psychotherapy processes and outcomes. *Handbook of psychotherapy and behavior change*. A.E. Bergin, S.L. Garfield (eds.). New York: John Wiley ' Sons. 2004. P. 84-135.

34. Karpenko Z., Abramciow R. Phenomenological analysis of an autobiographic narrative. *Психологічні технології ефективного функціонування та розвитку особистості: монографія / за ред. С.Д. Максименка, С.Б. Кузікової, В.Л. Зливкова*. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2019. С. 35-45.

35. Karpenko Y.V., Abramciow R. The problem of qualitative methods applicable in the psychology of personality. *Психологія особистості*. 2019. 1 (10). С. 152-159.

36. Kinneavy J.L. *A Theory of Discourse: The Aims of Discourse*. Houston TX: W. W Norton' Company, 1980.

37. Liebmann M. *Art Therapy for Groups*. London: Croom Helm, 1987.

38. Maslow A.H. *Motivation and personality*. New York: Harper and Row. 1987.

39. May R. *Discovery of being: Writings in existential psychology*. New York: W.W. Norton ' Company, 1983.

40. McAdams D. *The Stories we live be: Personal Myths and the Making of the Self*. New York: Morrow, 1993.

41. McNiff S. *Art-based research*. London: Jessica Kingsley, 1998.

42. Meichenbaum D. *Cognitive-Behavior Modification: An Integrative Approach*. New York: Plenum, 1977.

43. Rakowska J.M. *Skuteczność psychoterapii*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, 2005.

44. Ricoeur P. *The Conflict of Interpretations: Essays in Hermeneutics*. Evanston: Northwestern University Press, 1974.

45. Rogers C.R. *Client-centered-therapy: Its current practice, implications, and theory*. Boston: Houghton Mifflin, 1951.

46. Sartre J.P. *Esquisse d'une theorie des emotions. Œuvres des sciences et des arts*. Paris: Hermann, 1960.

47. Schleiermacher F. Frontmatter. *Hermeneutics and Criticism: And Other Writings* (Cambridge Texts in the History of Philosophy, I-IV), A. Bowie (ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

48. van den Akker R., Gibbons A, Vermeulen T. (eds.) *Metamodernism: History, Affect and Depth After Postmodernism*. London: Rowman ' Littlefield, 2017.

49. Vermeulen T., van den Akker R. Notes on metamodernism. *Journal of Aesthetics and Culture*. 2010, 2. P. 1-14.

50. White M., Epston D. *Narrative means to therapeutic Ends*. New York: W.W. Norton ' Company, 1990.

REFERENCES

1. Abramciow, R. (2018). Fenomen nerefleksywnoi (emotsiynoi) svidomosti Sartra [The phenomenon of non-reflexive (emotional) consciousness of Sartre]. *Psykhoholohiia osobystosti – Psychology of personality*, 1 (9), 16-21 [In Ukrainian].

2. Bek, A.T. (2019). Kohnityvna terapiya depresiyi: teoretychna refleksiiia ta osobysti rozhdumy [Cognitive therapy for depression: theoretical reflection and personal reflections]. *Psykhoholohiia i suspilstvo – Psychology and society*, 1, 90-100 [In Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2019.01.090>

3. Boltivets, S.I. (2019). Doktor Aaron Bek: Ukraina – tse kraina kokhannia moikh batkiv [Dr. Aaron Beck: Ukraine is the country of my parents' love]. *Psykhoholohiia osobystosti – Psychology and society*, 3-4, 83-89 [In Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2019.03.083>

4. Westbrook, D. Kennerley, G. ' Kirk, J. (2014). Vstup u kohnityvno-povedinkovu terapiiu [Introduction to cognitive behavioral therapy]. Lviv: Svichado [In Ukrainian].

5. Hlyva, E. (2004). Vstup do psykhoterapii: navch. posib. [Introduction to psychotherapy: teaching. manual]. Ostrog-Kyiv: Vyd-vo «Ostroz ka akademiiya», vyd-vo «Kondor» [In Ukrainian].

6. Hlyva, E. (2018). Hipnoterapevtychna interventsiiia u hlybiny lyudskoi psykhyky: dzherelo vnutrishnoi travmy ta ii vplyv na lyudynu [Hypnoterapeutic intervention in the depths of the human psyche: the source of internal trauma and its impact on a person]. *Psykhoholohiia i suspilstvo – Psychology and society*, 1-2, 131-142 [In Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2018.01.131>

7. Grebeniuk, A.A. (2017). Osnovy metamodernistskoi psykholohii [Fundamentals of metamodernist psychology]. *Metamodern: zhurnal o metamodernizme* [Metamodern: Journal of Metamodernism] [In Russian].

<http://metamodernizm.ru/metamodernism-psychology/> (accessed: 27.03.2022).

8. Guseltseva, M.S. (2020). Merezhevyy plyuralizm u psykholohii: perspektyvy polimetodolohii i transdystyplinarnosti [Network pluralism in psychology: perspectives of polymethodology and transdisciplinarity]. *Psykhoholohiia i suspilstvo – Psychology and society*, 2, 52-69 [In Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2020.02.052>

9. Guseltseva, M.S. (2018). Metodolohii onovlennia psykholohichnoi nauky [Methodologies for the renewal of psychological science]. *Psykhoholohiia i suspilstvo – Psychology and society*, 1-2, 27-37 [In Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2018.01.027>

10. Guseltseva, M.S. (2017). Metodolohichna optyka yak instrument piznannia [Methodological optics as a tool of knowledge]. *Psychology and society*, 4, 39-55 [In Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2017.04.039>

11. Dilthey, W. (1996). Vynyknennia hermenevtyky [The emergence of hermeneutics]. *Suchasna zarubizhna filozofiya. Tychiya i napryamy* [Modern foreign philosophy. Current and directions]. Kyiv: Vakler, 31-60 [In Ukrainian].

12. Kalmykov, H.V. (2019). Psykhoholohiia formuvannia profesiyno-movlennyevoi diyalnosti maibutnikh psykholohiv: monohrafia [Psychology of formation of professional speech activity of future psychologists: monograph]. Kyiv:

Vydavnychy Dim "Slovo" [In Ukrainian].

13. Karpenko, Z. (2018). Aksiolohichna psykholohiya osobystosti: monohrafiya [Axiological psychology of personality: monograph]. Ivano-Frankivsk: DVNZ «Prykarpatskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stefanyka» [In Ukrainian]

14. Kvale, S. (2003). Issledovatel'skoe interv'iu [Research interview]. Moscow: Smysl [In Russian].

15. Kochubeinyk, O. M. (2015). Dyskursyvni protsesy: yak konstruyuietsia asymetrychnist sotsialnoi realnosti? [Discursive processes: how social reality is constructed asymmetrically?], *Psykholohichni nauky: problemy i zdobutky [Psychological sciences: problems and achievements]*, 8, 82-97 [In Ukrainian].

16. Morris, B. (2003). Ratsionalno-emotsiina paradyhma v orhanizatsiiakh [Rational-emotional paradigm in organizations]. *Psychology and society*, 2, 66-78 [In Ukrainian].

17. Parkulab, O. (2012). Fenomenolohichnyy analiz u vikovomu ekzystentsiynomu konsultuvanni ta ioho aksiolohichni aktsenty [Phenomenological analysis in age-related existential counseling and its axiological emphases]. *Psykholohiia osobystosti [Psychology of personality]*, 1(3), 129-137 [In Ukrainian].

18. St'opin, V. (1015). Naukova ratsionalnist u tekhnolohenniy kul'turi: typy ta istorychna evolyutsiia. Systema suchasnykh metodolohii: khrestomatiia u 4-kh tomakh / uporyad., vidp. red., perekl. A.V. Furman [Scientific rationality in technological culture: types and historical evolution. The system of modern methodologies: a textbook in 4 volumes / editor., resp. ed., transl. A.V. Furman]. Ternopil: TNEU, 2, 5-10 [In Ukrainian].

19. Foucault, M. (2003). Arkheolohiia znnania [Archeology of knowledge]. Kyiv: Vyd-vo Solomii Pavlychko «Osnovy» [In Ukrainian].

20. Furman, A.V. (2022). Metodolohichna optyka iak instrument myslevchynennia [Methodological optics as a tool for the act of thinking]. *Psykholohiia i suspilstvo – Psychology and society*, 2, 6-48» [In Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2022.02.006>.

21. Yalom, I. (2017). Liky vid kokhannya ta inshi opovidi psykhoterapevta [Medicines for love and other stories of a psychotherapist]. Kyiv: KSD [In Ukrainian].

22. Abramson, S. (2015). Ten Basic Principles of Metamodernism. *The blog*. http://www.huffingtonpost.com/seth-abramson/ten-key-principles-inmet_b_7143202.html

23. Beck, A.T. (1976). Cognitive therapy and the emotional disorders. New York: International Universities Press.

24. Aleksandrowicz, J., Sobacski, J. (2004). Skuteczność psychoterapii poznawczej i psychodynamicznej. Kraków: Komitet Redakcyjno-Wydawniczy Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego [In Polish].

25. Ellis, A. (1962). Reason and emotion in psychotherapy. New York.

26. Eshelman, R. (Fall, Winter 2000-2001). Performatism, or the End of Postmodernism. *Anthropoetics: The electronic Journal of Generative Anthropology*, 6 (2), 1-17. <http://xa.yimg.com/kq/groups/19978873/351370576/name/Performatism,+or+the+End+of+Postmodernism.pdf>

27. Frankl, V.E. (1967). Psychotherapy and existentialism. Selected papers on logotherapy. New York: Simon ' Schuster.

28. Freinacht, H. (2015). You're not metamodern before you

understand this, Part 1: Game Change. *Metamoderna*. <https://metamoderna.org/youre-not-metamodern-before-you-understand-this-part-1-game-change/> (accessed: 27.03.2022).

29. Freud, S. (1915-1917/1943). *A general introduction to psychoanalysis*. New York: Doubleday.

30. Giorgi, A. (2009). *The descriptive phenomenological method in psychology: A modified Husserlian approach*. Pittsburgh: Duquesne University Press.

31. Harris, Z. (1952). Discourse analysis. *Language*, 28(1), 1-30.

32. Heidegger, M. (1996). Being and Time. *New York: SUNY Press*.

33. Hill, C.E., Lambert, M.J. (2004). Methodological issues in studying psychotherapy processes and outcomes. *Handbook of psychotherapy and behavior change*, A.E. Bergin, S.L. Garfield (eds.). New York: John Wiley ' Sons, 84-135.

34. Karpenko, Z., Abramciow, R. (2019). Phenomenological analysis of an autobiographic narrative. *Psykholohichni tekhnolohiyyi efektyvnoho funktsionuvannya ta rozvytku osobystosti: monohrafiya [Psychological technologies of effective functioning and development of personality: monograph]*. S.D. Maksymenko, S.B. Kuzikova, V.L. Zlyvkov (eds.). Sumy: Vyd-vo SumDPU imeni A.S. Makarenka, 35-

35. Karpenko, Y.V., Abramciow, R. (2019). The problem of qualitative methods applicable in the psychology of personality. *Psykholohiia osobystosti – Psychology of personality*, 1(10), 152-159.

36. Kinneavy, J.L. (1980). *A Theory of Discourse: The Aims of Discourse*. Houston TX: W. W Norton ' Company.

37. Liebmann, M. (1987). *Art Therapy for Groups*. London: Croom Helm.

38. Maslow, A.H. (1987). *Motivation and personality*. New York: Harper and Row.

39. May, R. (1983). *Discovery of being: Writings in existential psychology*. New York: W.W. Norton ' Company.

40. McAdams, D. (1993). *The Stories we live by: Personal Myths and the Making of the Self*. New York: Morrow.

41. McNiff, S. (1998). *Art-based research*. London: Jessica Kingsley.

42. Meichenbaum, D. (1977). *Cognitive-Behavior Modification: An Integrative Approach*. New York: Plenum.

43. Rakowska, J.M. (2005). Skuteczność psychoterapii. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR [in Polish].

44. Ricoeur, P. (1974). *The Conflict of Interpretations: Essays in Hermeneutics*. Evanston: Northwestern University Press.

45. Rogers, C.R. (1951). *Client-centered-therapy: Its current practice, implications, and theory*. Boston: Houghton Mifflin.

46. Sartre, J.P. (1960). *Esquisse d'une theorie des emotions*. *Éditeurs des sciences et des arts*. Paris: Hermann.

47. Schleiermacher, F. (1998). *Frontmatter. Hermeneutics and Criticism: And Other Writings* (Cambridge Texts in the History of Philosophy, I-IV), A. Bowie (ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

48. van den Akker, R., Gibbons, A, Vermeulen T. (2017)(eds.) *Metamodernism: History, Affect and Depth After Postmodernism*. London: Rowman ' Littlefield.

49. Vermeulen, T., van den Akker, R. (2010). Notes on metamodernism. *Journal of Aesthetics and Culture*, 2, 1-14.

50. White, M., Epston, D. (1990). *Narrative means to therapeutic Ends*. New York: W.W. Norton ' Company.

АНОТАЦІЯ

КАРПЕНКО Зіновія Степанівна.

Культурно-історичні моделі верифікації ефективності психотерапії.

У статті подано результати культурно-історичного аналізу провідних тенденцій у використанні методів дослідження ефективності психотерапії. Встановлено, що *класичний канон* верифікації психотерапевтичних ефектів застосовує експериментально-діагностичний метод та оприявнений системним метааналізом, тобто статистичним об'єднанням даних декількох досліджень. У такий спосіб було підтверджено переважно ефекти когнітивно-поведінкової терапії. В період кризи модерну розповсюджуються герменевтичні методи і *некласичний канон* оцінки результатів психотерапії, що застосовуються передусім у терапіях психодинамічного спектру. В період раннього постмодерну виробився *постнекласичний канон* оцінки ефективності психотерапії, що використовував екзистенційно-феноменологічний аналіз психотерапевтичних випадків. Лінгвістичний поворот у психотерапії пізнього постмодерну базується на використанні різновидів дискурсивного аналізу, насамперед *інтеннт-аналізу*. При цьому нарративний аналіз постає вербалізованою триангуляційною моделлю врахування глибинних інтенцій та соціального контексту життєздійснення клієнта. Новітня епоха метамодерну ознаменувалася перформативним поворотом у психотерапії, інтеграцією та гнучким використанням кількісних та якісних методів перевірки ефективності психотерапії, задіянням методів художньо-естетичного освоєння дійсності у процесі та оцінці результатів арт-терапії.

Ключові слова: *типи раціональності, ефективність психотерапії, культурно-історичний аналіз, модерн, постмодерн, метамодерн, методологічна триангуляція, кількісні та якісні методи.*

ANNOTATION

Zinoviia KARPENKO.

Cultural-historical models of verification the effectiveness of psychotherapy.

The article analyses the leading trends and methods used in studies on the efficiency of psychotherapy from the cultural-historical perspective. The article stresses that experimental-examining methods are applied for verification of psychotherapeutic effects within the classical approach; this approach is represented by meta-analyses, i.e. a statistical combination of data from several studies. The main effects of cognitive-behavioral therapy were confirmed by this way. During the crisis of modernism, hermeneutic methods and the non-classical approaches to evaluate the psychotherapy results became popular; they were used primarily for psychodynamic therapies. During the early postmodern period, the post-non-classical approach to psychotherapy evaluation was developed; here, existential-phenomenological analysis of psychotherapeutic cases was used. The linguistic turn in late postmodern psychotherapy was based on various discursive analyses and, first of all, the intent-analysis. In addition, narrative analysis could be presented as a verbalized triangular model that takes into account deep intentions and the social context of a client's life. The latest era of meta-modernism proposes a new turn to performance in psychotherapy, when quantitative and qualitative methods testing psychotherapy efficiency are united and used flexibly, as well as the methods of artistic and aesthetic development of reality are applied in the form of art therapy and involved into result evaluation.

Key words: *efficiency of psychotherapy, cultural-historical analysis, modern, postmodern, metamodern, methodological triangulation, quantitative and qualitative methods.*

Рецензенти:

**д. психол. н., проф. Руслана КАЛАМАЖ,
д. психол. н., проф. Анатолій А. ФУРМАН.**

Надійшла до редакції 28.08.2022.

Підписана до друку 12.09.2022

Бібліографічний опис для цитування:

Карпенко З.С. Культурно-історичні моделі верифікації ефективності психотерапії. Психологія і суспільство. 2022. №2. С. 97-112. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2022.02.097>